

Свистун Ніна Олександрівна — кандидат філологічних наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Бабій Ірина Михайлівна — кандидат філологічних наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Павлічко Віта Дмитрівна — магістрантка факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

МОВОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА: ПИТАННЯ ПРО ПРАВОПИСНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Володимир Гнатюк — український етнограф, фольклорист, літературознавець, громадський діяч, мистецтвознавець, мовознавець — усі складові його власного «Я» не перелічити. Ми у своїй праці зацитуємо увагу на його мовознавчій діяльності, а саме на питанні про правопис української літературної мови.

Володимир Гнатюк був редактором відомих українських друкованих видань («Літературно-наукового вісника», «Етнографічного збірника», «Літературно-наукової бібліотеки» тощо), тому повинен був добре володіти українською літературною мовою. У період діяльності митця в Україні не було остаточних уніфікованих норм літературної мови: одним правописом послуговувалися на Східній Україні, іншим — у Галичині та Буковині, третім — на Закарпатті.

М. Мушинка зазначає: «В. Гнатюк послідовно дотримувався українського правопису Наукового товариства імені Тараса Шевченка, що опирався на західноукраїнську мовну практику» [3, с. 205].

В. Гнатюк був прихильником ідеї, що на українських землях повинні діяти спільні правописні норми. Мовознавець наголошував на тому, що українська мова — це самостійна літературна мова, а не «язык пастухов»...

У статті «Чи можливе тепер у нас уодностайнене літературної мови й правопису?» В. Гнатюк висловив таку думку: «Хто хоче *поправно писати*, той мусить перейти висшу освіту, простудіювати народні говори й літературну мову, щоб змогти оцінити написане попра-

вно» [4, с. 211–214]. Інакше кажучи, він вважав, що при відборі спільного літературного варіанту певного слова потрібно зважати на історію та сферу поширення того слова, а з-поміж кількох синонімів літературно кодифікувати найбільш поширене слово. Хоч не всі положення цієї статті були прийняті, все ж вона відіграла позитивну роль у дискусії щодо спільного правопису [3, с. 210].

У статті «Українська літературна мова і правопис» В. Гнатюк схвалював «Найголовніші правила українського правопису», які видали Всеукраїнська Академія Наук у Києві 1921 р., але одночасно зауважив, що не всі письменники та друковані органи дотримуються цих правил. Варто додати, що не всі правила мовознавець підтримав. Наприклад, не погодився із уживанням апострофа, написанням частки *-ся* разом з дієсловом, передачею німецького *и* та французького *и* через *ю*, дифтонга *ав* через *ау* тощо [3, с. 214].

У 1922–1923 рр. на сторінках «Літературно-наукового вісника» В. Гнатюк опублікував 16 статей у циклі «В справі української правописи». Першочерговим завданням українського правопису мало б бути очищення української мови від чужих впливів, насамперед російського та польського» [3, с. 215]. Настанови, які мовознавець висловив у цих статтях, були узаконені в нормах українського правопису. Серед них такі: послідовне вживання назви *Україна* (не *Вкраїна*), неправильність вживання *а* замість *о* в ненаголошених складах (*монастир, поганій*), неподвоювання приголосних в іншомовних словах (*сума, програма*), написання разом прислівників, складених з двох чи більше слів (*натще, завидна*) тощо.

У 1926 р. на конференції у Харкові були встановлені загальноукраїнські правописні норми, в основу яких було покладено східноукраїнську народну мову та тенденцію наближення українського правопису до російського. Оскільки В. Гнатюк виходив із мовної практики Західної України, то більшість рекомендацій мовознавця не були враховані: розрізнення звуків *г* та *г*, пом'якшення звука *л* в чужих словах (*Любе, Золя*), писання через *ф* не лише нових, але й давніх запозичень з чужих мов (*картофля, фляшка*), окреме написання часток прийменників та прикметників від дієслів (*ся, му, мемо, би, же, не*) тощо.

У своїх працях В. Гнатюк виступав за «чистоту» літературної мови. У двох останніх статтях циклу «В справі українського правопису», присвячених складним словам та мовним абрєвіатурам, дослідник

вважав ці неологізми «імпортом» з російської мови та не підтримував їх використання в українській літературній мові.

В. Гнатюк створив список найновіших складних слів та висловив думку, що «такі новотвори не удержаться в літературній мові». Однак багато з них стали загальноживаними (*виноробство, життєрадісний, землевласник, правопорядок* тощо) [3, с. 217].

Й. Дзензелівський, оцінюючи статтю «Скорочення слів» Володимира Гнатюка, вважав її першою спеціальною статтею в українському мовознавстві про складноскорочені слова [2, с. 222]. У цій статті мовознавець запропонував 70 найновіших абрєвіатур (*агітпотяг, ви-конком, многоловка*), які назвав «засміченням» літературної мови та тимчасовою модою.

У 1924 р. вийшов цикл 12 статей В. Гнатюка під назвою «В справі української літературної мови». Ці статті були присвячені проблемам правопису іменників. Наприклад, він рекомендував уникати іменників середнього роду на *-ння* (*будування, вимагання*), натомість вживати *будівля, вимога*; не вживати російських суфіксів *-овка* (*аранжировка, заготовка*); замість суфікса *-ша* в іменниках на означення «титулів жінок, що вказують на заняття мужів» (*акторша, докторша*), використовувати суфікси *-ка, -ичка, -ова* (*полковничка, докторова*), а також не вживати заняття жінок в чоловічому роді, а в жіночому (*поетка, артистка*).

У мовознавчій діяльності В. Гнатюка є стаття, присвячена правилам вживання закінчення *-а* та *-у* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду. В ній він застерігав проти змішування і заміни різних типів родового й давального відмінків (*наслідування Шевченку, товариство для підмоги літературі*) та давального з іншими відмінками: *мені* (замість *мене*) *болить голова, позбавити собі* (замість *себе*) *життя, наслідувати Некрасову* (замість *Некрасова*) тощо» [3, с. 218].

У трьох останніх статтях із праці «В справі української літературної мови» мовознавець вказав на неправильне вживання знахідного відмінка замість давального при дієсловах (*вибачте мене*, замість *мені*; *подякувати свою долю*, замість *своїй долі*); неправильну заміну кличної форми називним відмінком та нелітературне вживання форм називного множини з флексією *-а* (*города, міліона*).

Варто додати, що мовознавця турбувало питання про літературну мову на Закарпатській Україні. Цій проблемі була присвячена низка

праць, серед яких — «Руська мова в Угорщині» (1902), «В справі літературної мови підкарпатських русинів» (1924) тощо.

У 1924 р. В. Гнатюк почав писати працю «Уваги про українську правопис і літературну мову», що мала стати узагальненням його доробку в цьому питанні, проте на 149 сторінці мовознавець припинив роботу над нею, і книга так і не вийшла друком [3, с. 219].

Останнім дослідженням мовознавця про питання загальноукраїнського правопису стала замітка до статті М. Грушевського «До управління українського правопису» (1926). Саме 1926 р. у Харкові відбулася наукова конференція про утвердження нового правопису української мови. В. Гнатюк із сумом зауважив: «Та хоч тепер буцімто існує один правопис для всіх наших земель, та в дійсності панує правописний хаос, і він буде тягтися доти, доки на Великій Україні не розвинеться вповні у високих школах наука української мови і доки при укладанню правопису не відпадуть там інші мотиви, крім чисто наукових» [1, с. 276].

Отже, Володимир Гнатюк у своїх працях щодо правопису української мови відстоював позицію про спільний загальноукраїнський правопис та «очищення» українського правопису від чужих впливів.

Література

1. Грушевський М. До управління українського правопису. *Літературно-Науковий Вістник*. 1926. Т. 89, кн. 3. С. 272–276.
2. Дзензелівський Й. Володимир Гнатюк як мовознавець. *Науковий збірник МУК*. Т. 7. Пряшів, 1976. С. 222.
3. Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. Вид. 2-ге, доп. та переробл. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2012. 384 с.
4. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови / Упор. П. Тимошенко. Київ, 1961. Ч. 2. 346 с.